

TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞA YÖNELİK TEŞVİK UYGULAMALARI

Arş. Gör. Akif ALTINBIÇAK *

1- GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler, izledikleri ekonomi politikalarında teşvik politikalarına önemli bir yer vermekte ve üretimi, ihracatı ve yatırımları teşvik etmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında girilen kalkınma çabaları, uluslararası ilişkilerin ve teknolojinin gelişmesi ülkeleri birçok alanda teşvik politikaları uygulamaya yöneltmiştir.

Teşvik politikaları, kalkınma planlarının emredici değil de yol gösterici nitelikte olması durumunda, özel kesim girişimcilerinin istenilen doğrultuda üretime, ihracata ve yatırıma yönelmeleri için bulunmuş bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sektör plan amaçlarına kendisi açısından bir karlılık varsa uyar, yoksa uymaz. Bu nedenle özel sektörü plan amaçları doğrultusunda harekete geçirebilmek için birtakım çekici güçler bulmak gerekir. Teşvikler işte bu görevi yerine getirmektedir.

Nüfusun hızlı bir şekilde artış gösterdiği ve ekonomik kalkınma çabalarının yoğun olarak sürdürüldüğü ülkemizde hayvancılık, bir taraftan yeterli ve dengeli bir beslenmenin sağlanabilmesi, diğer taraftan kalkınma için gerekli dövizin elde edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında tarımsal faaliyet içinde hayvancılığın, istihdam hacminin genişletilmesinde, işgücünün dengeli kullanımında büyük rolü bulunmaktadır. Ülkemizde planlı dönemin başlangıcından itibaren hayvancılığın geliş

* Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi İşletme Eğitimi Bölümü Tarımsal İşletmecilik ve Kooperatifçilik Eğitimi A.B.D.

tirilmesi yönünde büyük çabalar gösterilmiş ve önemli ölçüde gelişmeler kaydedilmiştir. Bir taraftan yüksek verimli ırklar ve bunların melezleri hayvan popülasyonumuza girerken diğer taraftan yapılan ıslah çalışmaları ve daha iyi bakım ve besleme sonucu, yerli hayvanlarımızın verim düzeylerinde yükselme sağlanmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen ülkemiz hayvancılığının istenilen düzeye ulaştığı söylenemez.

Ülkemiz hayvan varlığı ile dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Ancak hayvansal üretimimiz bu sayısal çoklukla kıyaslanamayacak bir düzeyde bulunmaktadır. Hayvan başına elde edilen ortalama verim gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Ülkemizde tarım sektörü içerisinde hayvancılığın payı arzulanan düzeyde değildir. Gelişmişliğin önemli bir göstergesi olan bu pay gelişmiş ülkelerdeki payların yarısı kadar, hatta daha düşüktür. Bunun yanında ülkemizin hayvansal ürünlerde kendine yeterli olduğunu ifade edebilmek de güçtür. Hayvansal üretimle uğraşan işletmelerde yapısal, teknik ve ekonomik birtakım problemler mevcuttur. Hayvansal üretimin istenilen düzeye çıkartılmasında, sektörün sorunlarının çözümünde ve hayvancılığın ekonomiye katkısının artırılmasında teşvik uygulamaları önemli bir araç durumundadır.

2. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞIN GENEL DURUMU

2.1. Türkiye'de Hayvancılığın Genel Görünümü

Türkiye ekonomisinde tarım sektörü halen önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de nüfusun yaklaşık %41'i kırsal kesimde yaşamakta ve bu nüfusun yaklaşık %86'sı geçimini tarımsal faaliyetten sağlamaktadır. GSMH'nin %16.5'i tarım sektöründen elde edilmekte, tarım ürünlerinin ihracattaki payı %14.9 kadar olmakta ve tarım kesimi, nüfusun gıda maddeleri talebinin önemli bir kısmını karşılamaktadır (Tanrıvermiş ve Ark., 1993).

Türkiye tarımında mevcut işletmelerin % 96.4'ü hem bitkisel hem de hayvansal üretime birarada yer vermekte ve tüm işletmelerin %3.6'sı yalnız hayvancılıkla uğraşmaktadır (Anonymous, 1991). Türkiye'de hayvansal üretim daha çok Doğu, Güney Doğu ve İç Anadolu Bölelerinde meraya dayalı olarak yapılmakta, entansif süt sağırcılığı, besicilik ve tavukçuluk daha çok kıyı bölgelerimiz ile büyük şehirler çevresinde yapılmaktadır (Erkuş ve Kırıl, 1991).

Türkiye'de toplam tarımsal üretim değeri içinde hayvansal üretimin payı %28.49'dur (Anonymous, 1993). Bu pay gelişmiş ülkelerde % 60-70 düzeyindedir. Bu oranlar bize tarımsal üretim içinde hayvancılığın istenilen seviyede bulunmadığını göstermektedir. Bunun yanında tarım ürünleri ihracatı içerisinde hayvansal ürünlerin payı %6.4 ve toplam ihracat içerisinde hayvansal ürünlerin payı ise %1 düzeyindedir (Anonymous, 1993a).

Türkiye'de tarımsal faaliyetle uğraşan işletmelerin büyük bir bölümü bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürütmekte ve bu işletmelerin sahip olduğu hayvan sayısı da genellikle ortalama birkaç hayvanı geçmemektedir. 1980 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre toplam işletmelerin %87.2'sinde büyükbaş, %46.4'ünde de küçükbaş hayvan yetiştirilmekte, 1-4 büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı %59.7 ve 1-4 küçükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı ise %10'dur (Anonymous, 1982).

Türkiye'de hayvan varlığının değişimi incelendiğinde 1970-1990 döneminde hayvan varlığında dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Bu dönemde sığır varlığında % 15.3 oranında bir azalma sözkonusu olmuştur. 1970 yılında 13.873.000 baş olan sığır varlığı 1990 yılı itibarı ile 11.748.000 başa düşmüştür. 1970-1990 döneminde koyun varlığında %11.2'lik bir artış görülmesine karşın, keçi varlığında %43.6'lık bir azalma meydana gelmiştir (Tablo 2.1). Kümes hayvanları varlığında da aynı dönemde oldukça önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle büyük ve küçükbaş hayvan varlığındaki değişmelerin, DİE'nin son hayvan sayımında farklı bir teknik kullanması, girdi ve ürün fiyatlarındaki değişmeler, yerli ırk hayvanlardan kültür ırkı hayvanlara bir dönüşümün yaşanması, finansman konusunda yaşanan sıkıntılar ve izlenen bir takım politikalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo : 2.1. Türkiye'de Hayvan Varlığı (1000 Baş)

Yıllar	(1)Sığır	Koyun	(2)Keçi	Tavuk	Hindi
1970	13.873	36.471	19.483	32.306	1983
1975	14.802	41366	18.763	39.327	2252
1980	16.416	48.630	19.043	58.584	2886
1985	11.784	42.500	13.326	61.046	3315
1990	11.748	40.553	10.997	96.676	3127

Kaynak : Anonymous, Tarım İstatistikleri Özeti (1990).

DİE Yayın no : 1525, 1992, ankara, s. 15-17.

Anonymous, Türkiye İstatistik Yılıhğı (1973).

DİE Yayın No:710, 1974, Ankara, s. 197-200.

(1) Manda Dahil

(2) Tiftik keçisi dahil

Türkiye'de sığır popülasyonu içerisinde yerli ırklar %62, melez ırklar %30 ve kültür ırkları da %8 pay almaktadır. Koyun popülasyonunu ise %98'ini yerli ırklar, %2'sini merinos ırkı koyunlar oluşturmaktadır. Diğer yandan tavuk ve horoz varlığının %46'sı et tavuğu (broiler), %54'ü ise yumurta tavuğudur. Türkiye'de süt üretiminde yerli ırk ineklerin verimi 750 kg/yıl, melez ırk ineklerin verimi 2000 kg/yıl ve kültür ırk ineklerin verimi ise 3000 kg/yıl'dır. Koyunlarda süt verimi 40-50 kg/yıl ve keçilerde ise 25-30 kg/yıl doyalındadır. Türkiye'de ortalama karkas ağırlıkları sığırlarda 140 kg, koyunlarda 22 kg, kıl keçilerinde 19 kg. tiftik keçilerinde 16 kg, mandalarda 160 kg, kuzularda 12 kg ve oğlaklarda ise 9 kg'dır (Tanrıvermiş ve Ark., 1993).

2.2. Türkiye'de Hayvancılığın Önemli Sorunları

Türkiye hayvancılığında halen önemli birtakım sorunlar mevcuttur. Hayvancılığın istenilen düzeye getirilmesinde bu sorunların çözülmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de sayısal olarak büyük bir potansiyele sahip hayvancılıktan yerli ırklardaki verim düşüklüğü, çayır ve meraya dayalı geleneksel hayvancılığın sürdürülmesi, yem bitkileri ekili alanların artırılamamış olması, bakım, barınak, hayvan hastalıklarıyla mücadele ve özellikle kredi, eğitim, pazarlama ve örgütlenme konularında yaşanan sıkıntılar nedeniyle ekonomiye istenilen oranda katkı sağlanamamaktadır.

Hayvansal üretimde elde edilen ürünlerin miktar ve kalite yönünden iyileştirilebilmesinde rasyonel hayvan besleme oldukça önemlidir. Hayvan beslemede yem en önemli girdi durumundadır. Türkiye'de hayvancılık geniş ölçüde meraya dayalı olarak yapılmaktadır. Ancak mera arazileri yalvar itibarıyla hızlı bir azalma göstermektedir. Diğer bir yandan ise Türkiye'de yem bitkileri ve karma yem üretimi istenilen düzeye çıkarılamamıştır. Genel olarak yem bitkilerinin toplam ekilen arazi içindeki payı %2.5-3 arasında değişmektedir. Hayvan varlığının kaba yem gereksiniminin karşılanabilmesi için yem bitkilerinin ekilen arazi içindeki payının ortalama %20-25 düzeyine çıkarılması gerekmektedir. Hayvancılığın gelişmiş ülkelerde işlenen tarım alanlarının yaklaşık %30'u yem bitkilerine ayrılmış durumdadır (Arıkbay, 1990).

Türkiye'de hayvancılığın en önemli sorunlarından biri de hiç şüphesiz düşük verimli yerli ırklar ile yetiştiricilik yapılmasıdır. Bu durumun iyileştirilmesi için halen gebe damızlık düve ithalatı, embriyo transferi ve suni tohumlama çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle 1987 yılından itibaren ivme kazanan gebe düve ithalatı ile 130.465 baş düve ithal edilmiştir. Ancak ithal edilen damızlıklar hakkında gerekli bilgilerin elde edilememesi, gerekli kontrollerin yapılmaması, ithal edilen damızlıklarda adaptasyon sorunlarının ortaya çıkması ve bakım besleme konularında yapılan yanlışlıklar ve eksiklikler nedeniyle ithalattan beklenen sonuçların alınmadığı söylenebilir.

Hastalık ve parazitlerle mücadelenin yanında hayvan sağlığının korunması da Türkiye hayvancılığının önemli sorunları arasındadır. Türkiye'de coğrafi konum, hayvancılığın genel yapısı, örgütlenme ve mevcut örgütlerdeki yapısal ve finansal yetersizlikler gibi nedenlerle hayvan sağlığı çalışmalarında istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Bunun sonucu olarak sık sık karşılaşılan ve kısa sürede geniş alanlara yayılan salgın hastalıklar nedeniyle gerek yetiştiriciler gerekse ülke ekonomisi önemli kayıplara uğramaktadır.

Türkiye'de hayvancılığın gelişmesini olumsuz etkileyen faktörlerden biri de etkin bir pazarlama sistemi ve organizasyonunun kurulamamış olmasıdır. Birçok hayvansal ürün, üretimden kısa bir süre sonra diğer bazı ürünlere işlenmeli veya doğrudan tüketilmelidir. Bu özelliği nedeni ile üretilen hayvansal ürünlerin iyi işleyen bir pazarlama sisteminden geçmesi, ürünün değer fiyatına satılması ve tüketicinin tatmin edilmesi açısından son derece önemlidir. Türkiye'de hayvansal ürünlerin pazarlanmasında üreticilerin yeterince etkin olmadığı bir pazarlama düzeni bulunmaktadır. Birçok hayvansal ürünün fiyatı, serbest piyasa koşullarında oluşmaktadır. Ancak süt ve et piyasasında ilgili devlet kuruluşları piyasayı etkilemekte ve ürün fiyatlarının belirli bir seviyede oluşmasını sağlamaktadır.

Türkiye'de hayvansal üretimin kalitesini ve miktarını artırmayı teşvik edecek, pazarlama kanalı içerisinde ürün kayıplarını azaltacak ve pazarlama hizmetlerini yaygınlaştıracak bir pazarlama politikasının izlendiği söylenemez. Hayvansal ürünlere yapılması gereken pazarlama hizmetlerine ilişkin teknik esaslar yeterli değildir. Hayvansal ürünlerin standardizasyonu-

nun bulunmaması ve iç piyasada standartların isteğe bağlı olması, ürünün sürüm ve satış olanaklarını azaltmaktadır (Tanrıvermiş ve Ark., 1993).

Türkiye'de hayvancılığın bir diğer önemli sorunu da örgütlenmedir. Hayvansal üretimde plan hedeflerinin gerisinde kalınmasında çiftçilerin dernek, birlik, kooperatif, bord vb. şekillerde örgütlenememelerinin, örgütlenmiş olanların da çeşitli nedenlerden dolayı genellikle beklenileni veremeyen, birbirinden kopuk faaliyet gösteren örgütlerden oluşmasının payı büyüktür (Güneş ve Giray, 1993).

Türkiye'de hayvancılığın önemli bir sorunu da kredidir. Hayvancılık işletmelerinde görülen sermaye eksiklikleri, gerek modern girdilerin kullanımını ve gerekse yatırım kararlarını büyük ölçüde etkilemektedir. İşletmelerdeki yapısal bozukluklar ve sermaye birikimindeki yetersizlikler nedeniyle hayvancılık sektörü etkin bir kredi desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye hayvancılığında belirtilen sorunların dışında, bakım-besleme, barınak, eğitim ve sigorta gibi çeşitli sorunlar da mevcuttur. Hayvancılık sektörünün sözkonusu sorunlarının çözümünde, sektörün toplum beslenmesine ve ekonomiye yaptığı katkıların artırılmasında ise birtakım teşviklere ihtiyaç duyulmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞA YÖNELİK TEŞVİK

UYGULAMALARI

3.1. Üretim Teşvikleri

Hayvansal üretimde verimliliğin artırılabilmesi, yüksek verime sahip hayvan ırklarının en iyi şekilde beslenebilmesi ile mümkündür. Hayvan beslemeden istenilen sonuçların alınabilmesi ise kaliteli yemlerin kullanılmasına bağlı bulunmaktadır. Türkiye'de sanayi yeminin kullanımını teşvik etmek için 1.1.1985 tarihinden itibaren sanayi yemine yem fatura bedeli üzerinden %20 oranında destekleme yapılmıştır. 1.5.1987 tarihinden itibaren bu oran %25 olarak uygulanmıştır. 1.5.1988 tarihinden itibaren yem desteği kilogram başına 40 TL olarak verilmiştir. Karma yem desteği 15.8.1989 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.

Devlet tarafından yapılan sanayi karma yemine destekleme miktarı, 1985 yılında 35,6 milyar TL, 1986 yılında 61,3 milyar TL, 1987 yılında

137,4 milyar TL, 1988 yılında 206 milyar TL ve 1989 yılında 135 milyar TL olmuştur (Anonymous, 1992).

Yapılan yem desteklemesi ile yem tüketimi yaklaşık 600.000 tona ulaşmıştır. Bunun 78.000 tonu broiler, 180.000 tonu yumurta, 216.000 tonu süt ve 126.000 tonu besi yemidir. Bu artışlarda 26.000 tonun üzerinde beyaz ete, 800.000 adet yumurtaya, 540.000 ton süte ve 17.000 ton kırmızı ete karşılık gelmektedir. Elde edilen bu hayvansal ürünlerin ekonomiye katkısı 1991 yılı fiyatlarıyla yılda yaklaşık 163 milyar TL olmaktadır (Ak-yıldız ve Ark., 1991).

Tüm bu verilen ışığında, hayvancılık sektörünün içerisinde bulunduğu ekonomik durum ve yemin hayvansal üretim maliyeti içinde ortalama %55-65 oranında paya sahip olduğu düşünülürse yem desteklemesinin sürdürülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de hayvan varlığı sayısal olarak oldukça yüksek bir seviyede bulunmasına karşın, hayvanların verimleri istenilen düzeyde değildir. Mevcut sığır popülasyonunun %30'u kültür ırkı melezi ve %8'i de kültür ırkı hayvanlardan oluşmaktadır. Koyunculukta saf ve melez ırkların oranı %20,7 düzeyindedir.

Türkiye'de düşük verimli hayvanlar yerine yüksek verimli hayvanlar sağlamayı hedefleyen hayvan ithalatının uzun bir geçmişi vardır. Ancak önemli miktardaki gebe düve ithalatı, 1987 yılından itibaren başlamıştır. Başlangıçta damızlık, çekirdek sürü kurma ve nitelikli erkek ve dişi damızlık üretme amacıyla yapılan ithalat, 1987 yılından sonra hızlanmış ve üretim işletmeleri oluşturma amacına yönelmiştir. 1987 yılından itibaren ithal gebe düve temin eden üreticiler hem kredi hem de sübvansiyon ile desteklenmiştir. Bu uygulama ile 70.465 başı Bakanlık ve yaklaşık 60.000 başı da özel kuruluşlar olmak üzere toplam 130.465 baş düve ithal edilmiştir (Akman, 1993). Ancak, ithal edilen damızlıkların seçimi ile adaptasyon ve bakım-besleme sorunlarından kaynaklanan nedenlerle ithalattan beklenen faydalar sağlanamamıştır.

Türkiye'de her yıl belirli sayıda hayvan planlı olarak suni tohumlamaya tabi tutulmaktadır. 1990 yılında yaklaşık 700.000 baş sığır ve 30.000 baş koyun suni tohumlamaya tabi tutulmuştur. 1985 yılından itibaren özel sektörün de suni tohumlama alanına girmesiyle çalışmalar hız

kazanmıştır. Para ve Kredi Kurulu'nun 86/8 sayılı kararı ile özel sektörün bu alandaki çalışmalarını desteklenmiş, destekleme ödemesi miktarı suni tohumlama yapıp gebe kalan her sığır için kalkınmada öncelikli yörelerde 4000 TL ve diğer illerde 3000 TL olarak belirlenmiştir (Arıkbay, 1990).

Türkiye hayvancılığında 18.4.1987 tarihinden itibaren ithal edilen damızlık süt ineği başına 150.000 TL sübvansiyon uygulanmasına başlanmıştır. 1987 ve 1988 yılları için öngörülen bu uygulamaya 1989 yılında da devam edilmiş ve 25.9.1990 tarihinden itibaren ithal edilen süt ineği başına yapılan destekleme ödemesi miktarları kalkınmada öncelikli yörelerde 1.000.000 TL'ye, diğer yörelerde ise 450.000 TL'ye yükseltilmiştir (Anonymous, 1992).

Türkiye'de teşvik uygulamaları kapsamında belirtilmesi gereken bir diğer konu, süt ve ette olduğu gibi ürün bazında yapılan teşvik primi ödemeleridir. Süt üreticilerine teşvik primi ödenmesi hakkındaki karar 3.5.1987 tarih ve 19.449 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu karara göre; süt üreticilerinin belli şartlara sahip süt işleme tesislerine satacakları beher litre süt için teşvik primi ödenmektedir. Teşvik priminin miktarı ve ödenmesiyle ilgili esaslar Para ve Kredi Kurulunca tespit edilmektedir. 1.5.1987 tarihinden itibaren belli özelliklere sahip süt işleme tesislerine teslim edilen beher litre süt için 25-35 TL teşvik primi ödenmesine başlanmıştır, bu miktar 16.8.1989 tarihinde 55-70 TL'ye, 2.3.1991 tarihinde de 90-120 TL'ye yükseltilmiştir (Anonymous, 1992).

Diğer yandan et teşvik primi uygulanmasına ise 1.5.1990 tarihinde başlanmıştır. Buna göre, Et ve Balık Kurumu kombinaları ile 2678 sayılı yasaya göre kurulmuş kombinalarda kesilen hayvanlar için kırmızı ette (karkas) kilogram başına 400 TL/kg. kanatlılarda (karkas) 160 TL/kg. canlı kanatlılarda 120 TL/kg ve fason kesim için de 100 TL/kg teşvik primi ödenmektedir (Anonymous, 1992).

Türkiye'de hayvancılığı desteklemek amacı ile sıfır faizli hayvancılık kredisi uygulamasıyla ilgili yasal düzenlemeler de yapılmıştır ve bu amaçla 700 milyar TL'lik fon ayrılmıştır. E.B.K. ve kombinalara sözleşmeli besicilik esasları çerçevesinde yetiştiricilere aynı olarak verilmek üzere Bakanlık adına T.C.Z.B. kanalıyla fon kaynaklı işletme kredisi verilmesi kararlaştırılmıştır. Yönetmelik esaslarına göre 10 baş sığır veya 200 baş

Tablo : 3.1 T.C.Z.B. Aracılığı İle Yapılan Destekleme Ödemeleri (1000 TL)

Sübvansiyonlar	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Yem	27.757.380	62.183.436	115.048	206.238.428	-	-	-
Süt	-	-	17.794.359	20.870.878	44.394.457	106.215.844	124.101.350
Et	-	-	-	-	-	24.138.375	31.858.044
İlaç	-	-	8.990.131	8.044.714	12.215.030	73.502.079	82.870.725
Proj. Hay.	-	10.589	6.613.841	12.046.231	18.626.596	55.479.552	95.213.235
Suni Tohum.	-	-	11.610	17.499	17.508	22.041	30.693
İthal Damız.	-	-	779.350	2.256.250	1.686.700	2.396.550	5.275.750
T.Bel. Hay.	-	-	-	-	-	-	19.403.100
TOPLAM	27.757.380	62.194.025	149.237.654	249.474.000	76.940.291	261.754.441	358.752.897

Kaynak : Anonymous, Zirai ve İktisadi Rapor (1990-1991), TZOB Yayın no : 168, 1992, Ankara, s. 156

koyun barındıracak teknik ve hijyenik koşullara sahip olan tesislerin sahipleri bu uygulamadan faydalanabilmektedir. Kredilendirme besi işletmesinin kapasitesi sığırdan 200 baş ve koyunda 500 baştan fazla olmayacaktır. Kiralık ahır ve ağıllar ile merada yetiştiricilik yapan üreticiler bu uygulamanın kapsamı dışındadır. Kredinin vadesi sığırdan 7 ay, koyunda ise 5 ay olmakta ve yetiştiricilerin 12 aylık dönem içinde bu uygulamadan yararlanmak için E.B.K. ve kombinalara müracaat etmeleri öngörülmektedir. Açılacak kredide, 2 taksit vadesi kullanılacaktır. Kredi uygulamasından faydalanacak üreticilerin, besi materyallerini öncelikle yurt içinden temin etmeleri gereklidir. Besiye alınacak sığırlar en fazla 24 aylık ve canlı ağırlıkları ise 150-300 kg arasında olmalıdır. Eğer besi materyali ithal edilecekse sığırlar en çok 12 aylık ve 200-330 kg arasında canlı ağırlığa sahip ve koyunlar ise minimum 4 aylık ve 18-35 kg arasında canlı ağırlığa sahip ve erkek olmalıdır (Tanrıvermiş ve Ark. 1993).

Sıfır faizli hayvancılık kredisi Türkiye hayvancılığı açısından incelendiğinde, gerek küçük işletmelerin kredi koşullarında öngörülen teknik özelliklere sahip olmaması ve gerekse kredi için ayrılan kaynağın yetersizliği gibi nedenlerle özellikle besi işletmelerinin finans sorununu çözebilecek bir görünüm arz etmemektedir.

Türkiye'de hayvancılık sektörüne, belirtilen teşviklerin dışında ilaç ve projeli hayvan sübvansiyonu da verilmektedir. 1991 yılı itibarı ile 82.9 milyar TL ilaç ve 95.2 milyar TL de projeli hayvan sübvansiyonu verilmiştir. Türkiye'de 1991 yılında hayvancılığa yönelik olarak verilen diğer destekleme sübvansiyonları; 124.1 milyar TL süt, 31.9 milyar TL et, 30.7 milyon TL suni tohumlama, 5.3 milyar TL ithal damızlık ve 19.4 milyar TL teşvik belgeli hayvan şeklindedir. (Tablo 3.1).

3.2. İhracat Teşvikleri

Türkiye hayvancılığına üretim teşvikleri dışında verilen bir diğer teşvik türü de ihracat teşvikleridir. İhracatın teşvikinde ana amaç ihracat hacminin artırılması, artışın süreklilik kazanması, ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve toplam içerisinde özellikle sanayi ürünlerinin payının artırılması olup, faaliyetler bu yönde devam etmektedir. Hayvancılığın ihracat teşviklerinden aldığı pay oldukça düşük olup, hemen hemen yok denecek kadar azdır.

Türkiye'de ihracatı teşvik mevzuatında yer alan ihracatı teşvik tedbirleri şunlardır :

- Vergi, resim ve harç istisnası

- Gümrük muafiyeti ithalat

- 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 118. maddesi gereğince geçici kabul yolu ile yapılacak ithalatta gümrük muafiyeti

- İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetlerde tanıyan gümrük muafiyetli ithalat ve vergi, resim ve harç istisnası

- Konut fonu muafiyeti

- Enerji indirimi ve muafiyeti

Türkiye'de ihracatı teşvik tedbirlerine istinaden hazırlanan teşvik belgeleri ise 1'li, 2'li, 3'lü, 4'lü ve 5'li belgeler ile Y'li, P'li ve E'li belgelerdir.

Global ve /veya proje bazında düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (2'li belgeler), dış ticaret sermaye şirketlerinin global veya proje bazında ve ihracatçıların proje bazında kredilerinin ve yan sanayicilerinin ihracatı taahhüt ettikleri malların bünyesine giren oranda ithal edecekleri hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemelerinin gümrük vergi, resim ve harçlar ile fonlardan muaf tutulması için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

Geçici kabul ile ilgili düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (3'lü belgeler), firmaların, işleyip ihracat etmek üzere bedelli veya bedelsiz geçici ihracat yoluyla ithal ettikleri eşyaya gümrük vergi, resim ve harç muafiyeti uygulanması için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

Belgeli gerçekleşen ihracat tutarının %10'u için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (4'lü belgeler), yalnız imalatçı-ihracatçılara, ihracatı teşvik belgesine istinaden ihracatın gerçekleştirdikleri mamullerden herhangi birinin bünyesine giren hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ile 5 yıl süreyle direkt üretimleriyle ilgili olan makine ve teçhizatın ithalatta, gerçekleştirdikleri FOB ihracat değerinin %10'unu aşmamak üzere, gümrük vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmalarını sağlamak için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

İhracat sayılan satış ve teslimler için düzenlenen döviz tahsisli ihracatı teşvik belgeleri (1 ve 5'li belgeler), firmaların yurt içindeki ihracat sayılan

satış ve teslimleri ile ilgili olarak yapacakları ithalatın %25-60'ı arasındaki oranın gümrük vergi, resim ve harç muafiyeti ile vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılması için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

Yalnız vergi, resim ve harç istisnası için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (Y'li belgeler), firmaların yurt içindeki ihracat sayılan satış ve teslim faaliyetlerinin yalnız vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılması için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

Konut fonu muafiyeti için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (P'li belgeler), Türkiye üzerinde üçüncü ülkelere yönelik petrol ve türevleri taşımalarında beher ton başı alınması gereken 3 doların Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan ihracatı teşvik belgesi alınması kaydıyla muafiyetidir.

Enerji muafiyeti için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri (E'li belgeler), firmaların, maliyetinde enerji payı %5'i aşan ihraç mamülleri için, sözkonusu mamülün üretimi esnasında sarf edilen elektriği, doğal gazı ve suyu %25 indirimli olarak, fuel oili ise gümrük vergisi ve ithalde alınan hertürlü fondan muaf olarak alabilmeleri için düzenlenen ihracatı teşvik belgeleridir.

Türkiye'de hayvancılığa yönelik olarak verilen ihracat teşviklerinde hayvancılığın payı oldukça düşük bir seviyededir. 1980-1992 döneminde hayvancılığa yönelik olarak değişik ihracatı teşvik araçları kullanılmıştır. Bu araçlardan yararlanan teşvik belgesi sayısı hayvancılık sektörü için 14 adet'tir. 1980 yılından 1986 yılına kadar ise hayvancılığa yönelik hiçbir teşvik belgesi düzenlenmemiştir. Ham ve yardımcı madde ve malzeme için yapılan döviz tahsisleri için toplam 7 ihracatı teşvik belgesi düzenlenmiştir. 1986, 1987, 1988 ve 1989 yıllarında düzenlenen bu belgelerin tüm döviz tahsisatı içinden aldığı pay ortalama %0.1 seviyesindedir. Geçici ithal için verilen teşvik belgeleri ise 1987, 1988, 1989 ve 1990 yıllarında verilmiştir. Bu yıllar itibarıyla verilen geçici ithalle ilgili teşvik belgesi sayısı 5'tir. 1990 ve 1991 yıllarında ise global ve /veya proje bazında 2 adet teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgelerle sağlanan net döviz girdisi 1990 yılında %1, 1991 yılında %0.1 oranında gerçekleşmiştir. 1992 yılında ise hayvancılığa yönelik olarak hiçbir ihracatı teşvik belgesi düzenlenmemiştir (Anonymous, 1993b).

Türkiye'de hayvancılık, toplam ihracat içerisinde %1'lere düşen pa-

yına rağmen halen teşvik edilmemektedir. Bunun yanında birçok gelişmiş ülkede verilen ihracat sübvansiyonu uygulaması Türkiye'nin ihracat politikasında yer almamaktadır. Belgeye dayalı ihracat teşvikleri içerisinde de hayvancılığın aldığı pay yok denince kadar az ve önemsizdir.

3.3. Yatırım Teşvikleri

Kalkınma yolundaki bir ekonomide, gerek iç piyasanın büyütülmesi hedefi açısından, gerekse dış piyasalara rekabetçi bir nitelikte çıkabilme açısından, zamanla ortadan kaldırılmak veya yöneldiği alanlar değiştirilmek şartıyla teşvik araçlarının, yatırımlarının çoğaltılmasında ve koordinasyonunda önemli bir yeri vardır.

Ekonomik anlamda teşvik tedbirleri, yatırımların maliyetini düşüren veya karlılığını artıran uygulamaları ifade etmektedir. Devletin bu yöndeki hedefi herşeyden önce yatırım amaçlarına göre mali yapıları yetersiz kalan işletmeleri yatırım yapmaya özendirme ve yatırım yapmaktan doğan risk faktörlerini azaltmaktır. Yani burda teşvikler; gerçekleştirilmesi zor yatırımların realize edilmesinde önceden veya sonradan verilen ödüller olarak tanımlanmaktadır (Mazlum ve Ark., 1990).

Türkiye'de teşvik belgeli yatırımlarla ilgili teşvik araçları; gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, teşvik kredileri, vergi resim ve harç istisnası, finansman fonu, bina inşaat harcı istisnası, teşvik primi, ilave istihdam, SSK primi, konut edindirme yardımı, tasarrufu teşvik kesintisi iadesi ve enerji teşvididir.

Bu teşvik araçlarından başlıcalarının incelenmesi konuya açıklık getirmesi açısından önemlidir.

Gümrük muafiyeti; gümrük giriş tarife cetvelinde yer alan mallardan teşvik belgesi kapsamında ithal edilecek yatırım ve işletme mallarının gümrük vergisinden muaf tutulmasıdır.

Yatırım indirimi; gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır. Yatırım indirimi uygulamasında yatırımın belli bir oranı yatırımcı kuruluşun elde ettiği kardan düşülmektedir.

Teşvik kredileri; teşvik belgesi almış olan yatırımlara verilen yatırım ve işletme kredileridir. Bu krediler fon kaynaklıdır. 2 yılı ödemesiz

Tablo : 3.3 Tarım Sektörüne Yönelik Yatırım Teşviklerinin Toplam Yatırım Tutarlarına Göre Alt Sektörler İtibarıyla Dağılımı (Milyon TL)

Tarım Sektörü	1980		1985		1990		1991		1992	
	123	0.1	2.444	4.9	42.914	1.8	44.134	7.7	119.618	18.0
B. Üretim	81.708	98.7	44.407	89.1	2.257.890	94.8	439.097	76.4	394.420	59.5
Hayvancılık	954	1.2	2.021	4.0	22.984	1.0	74.181	12.9	148.990	22.5
Su Ürünleri	-	-	984	2.0	57.585	2.4	17.090	3.0	-	-
Ormanlık	82.785	100.0	49.586	100.0	2.381.373	100.0	574.502	100.0	663.028	100.0
TOPLAM										

Kaynak : 1. M.Cavlu, Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On yılın İstatistikleri, DPT Yayınları, Ankara, 1991.
2. T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 1992 Faaliyet Raporu, Ankara, 1993.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, hayvan varlığı açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Ancak hayvansal üretim bu sayısal çoklukla kıyaslanamayacak bir düzeyde bulunmaktadır. Türkiye hayvancılığında verimlilik düşüktür. Hemen tüm hayvansal ürünlerde birim başına üretim hayvancılıkta ileri ülkelerin 1/3'ü ile 1/5'i kadardır. Türkiye'de tarımsal üretim içerisinde hayvancılığın payı da gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşük bir düzeydedir. Gelişmiş ülkelerde toplam tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal üretimin aldığı pay %60-70 iken Türkiye'de bu pay %28 dolayındadır.

Türkiye için vazgeçilmez bir sektör olan hayvancılığın üretim yönünden istenilen düzeye çıkarılabilmesi için birtakım önlemlerin alınması gereklidir.

Yerli ırkların verimlerinin yükseltilmesi için suni tohumlama çalışmaları kesintisiz, yaygın ve disipline edilerek sürdürülmelidir. Suni tohumlamanın ulaştırılmadığı yerleşim birimlerinde tabii tohumlama faaliyetleri özendirici tedbirlerle sürdürülmelidir. Uygun ulaşım, araç gereç ve haberleşme ağına sahip, her türlü teknik bilgi ve imkanları olan özel firmalar suni tohumlama hizmeti vermek üzere teşvik edilip, desteklenmelidir. Damızlık ithali giderek azaltılmalı ve talep yurt içinden karşılanmalıdır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele daha etkin bir duruma getirilmelidir. Mevcut veteriner kontrol ve araştırma enstitüleri ile bölge laboratuvarları teknik ve bilimsel olarak geliştirilmelidir. Hayvancılığın taşıdığı yüksek riskler nedeniyle hayvan sigortaları sistemi yerleştirilmelidir. Hayvansal üretimde devamlılığın, kalitenin ve fiyat istikrarının sağlanabilmesi için sözleşmeli besicilik modelinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Üreticinin pazarlık gücünün yükseltilebilmesi için bu sistem devlet tarafından desteklenmeli ve bu amaçla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, çiftçi örgütleri, üniversiteler ve diğer yetkili kuruluşlar arasında işbirliği sağlanmalıdır.

Hayvancılık sektörü için tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek ve tüm ülkeyi kapsayacak bir pazarlama organizasyonu kurulmalıdır. Hayvansal ürünlere pazar garantisi yanında, girdi maliyetleri de dikkate alınarak taban fiyat uygulanmalıdır.

Hayvancılıkla uğraşan üreticilerin kooperatifleşmeleri, örgütlenmeleri teşvik edilmeli, bunların iyi işleyen, kaynak yaratan ve kendi sorunlarını çözecek düzeye ulaştırılmaları ve güçlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Türkiye'de hayvancılık işletmelerinde, işletme sermayesi ve özellikle para sermayesinin yetersizliği nedeniyle bu işletmelerin uygun kredi kaynaklarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Hayvancılık kredilerinde uygulanan faiz, vade ve geri ödeme planı hayvansal üretim faaliyetlerinin niteliklerine uygun olarak düzenlenmelidir.

Hayvan beslenmesinde ve kaba yem ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yeri olan mera alanları kalite ve kantite yönünden iyileştirilmelidir. Bu konuda gerekli yasal düzenlemeler hızla hayata geçirilmelidir. Bunun yanında yem fabrikalarında üretilen karma yem kalitesini iyileştirici tedbirler alınmalı ve devlet tarafından gereken denetim sağlanmalıdır.

Hayvancılığa yönelik olarak uygulanan üretim, ihracat ve yatırım teşvikleri günün şartlarına uygun olarak yeterli düzeye çıkarılmalıdır. Özellikle hayvancılıkla ilgili yatırımlara verilen teşvik miktarı ve kullanılan teşvik araçları artırılmalıdır. Ancak teşvik verilen hayvancılık yatırımlarına gerekli kontrolün sağlanması da teşviklerin etkinliği açısından son derece önemlidir. Bu nedenle teşvik gören yatırımların iyi işleyen bir kontrol mekanizmasına tabi tutulması sağlanmalıdır.

Tüm bu veriler ışığında Türkiye hayvancılığının gelişmesi, mevcut sorunlarının çözümü ve ekonomiye istenen katkıyı sağlaması için daha aktif ve daha etkili bir hayvancılığı teşvik politikası oluşturulması gerektiği ve bunun gerçekleştirilebilmesi için de belirtilen öneriler doğrultusunda birtakım düzenlemelerin yapılmasının zorunlu olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- AKMAN, N., 1993, Süt Sığırtı İthalat Sorunları ve Sığırtı Yetiştiriciliğinin Teşviki, TZOB Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Cilt : 9, Sayı :102, Ankara, s.23-28.
- AKYILDIZ, A.R. ve ARK., 1991, Türkiye'de Karma Yem Üretimi ve Teknolojisi, İkinci Hayvancılık Kongresi, Ankara, s. 103-116.

- ANONYMOUS, 1982, 1980 Genel Tarım Sayımı Hanehalkı Anketi Sonuçları, DİE Yayın No:1028, Ankara.
- ANONYMOUS, 1991, Hayvancılık, 6. BYKP, ÖİK. Raporu, DPT Yayın No :2174, Ankara.
- ANONYMOUS, 1992, Ziraî ve İktisadî Rapor, TZOB Yayın No : 168, Ankara.
- ANONYMOUS, 1993, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı B.İ.M. Kayıtları (Yayımlanmamış), Ankara.
- ANONYMOUS, 1993 a, TCZB Genel Müdürlüğü Kayıtları (Yayımlanmamış), Ankara.
- ANONYMOUS, 1993 b, 1992 Faaliyet Raporu, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- ARIKBAY, N., 1990, Türkiye'de Hayvancılığın Bugünkü Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları MPM Verimlilik Dergisi Sayı : 1990/4, Ankara, s.175-192.
- CAVLI, M., 1991, Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On yılın İstatistikleri, DPT Yayınları, Ankara.
- ERKUŞ, A. ve KIRAL, T., 1991, Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Bu Yapı İçinde Hayvancılığın önemi ve Geleceği, 2. Hayvancılık Kongresi, Ankara, s.21-35.
- GÜNEŞ, T., 1991, Tarımsal Pazarlama ve Standardizasyonu, AÜZF Yayınları : 1182, Ders Kitabı : 336, Ankara.
- GÜNEŞ, T. ve GİRAY, H., 1993, Hayvansal Üretimde Pazarlama, Örgütlenme ve Destekleme Politikaları, 2000'lere Doğru Türkiye Hayvancılığı Kongresi Tebliğleri, Ankara, s. 126-136.
- MAZLUM, M.ve ARK., 1990, Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği, TOBB Yayınları 162-71, Ankara.

TANRIVERMİŞ, H., GÜNDOĐMUŐ, E. ve SAYIN, C., 1993, Türkiye'de Hayvancılığın Genel Ekonomik Durumu ve Temel Sorunları, YaŐar Eğitim ve Kùltùr Vakfı Yayınları, Ankara.

AŐAR, Ő., 1973, Yatırımları Özendirme ve Yönlendirme, TOBB Yayınları, Ankara.